

Araştırma Makalesi / Research Article

Antalya İlçelerinde Anadolu Selçuklu Döneminde En Çok Görülen Yapı Tipi: Kervansaraylar ve Mevcut Durumları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme*

Hilal DEĞİRMENCİ¹

¹ Sanat Tarihi Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye / hilal.degirmenci87@hotmail.com.

Özet: Antalya 1207 yılında I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in fethi ile Anadolu Selçuklu topraklarına katılmış; 1221 yılında I. Alaaddin Keykubad'ın Alanya'yı fethetmesi ile Gazipaşa, Manavgat, İbradı gibi günümüzdeki çevre ilçeler de hakimiyet sınırlarına girmiştir. Bu fetihlerle birlikte bölgelerde ihya ve inşaa süreci başlamış, Anadolu Selçuklu kimliğini yansıtacak birçok anıtsal yapı ortaya koyulmuştur. Özellikle Alanya'nın kışlık saray ve yönetim merkezi olarak kullanılması, bu nedenle ana idare merkezi olan Beyşehir ve Alanya arasında bir kervan yolu açılması, dönemin en önemli yapı formu olan kervansarayların güzergah üzerinde sıralanmasını gerektirmiştir. Bu yol ağının genişletilerek tüm Antalya bölgesini çevre illere bağlaması ve bu nedenle belirli mesafelerle kervansaraylar yapılması bölgedeki mimari gelişimi gözler önüne serer. Bölgede görülen en önemli yapı formu olan kervansaraylar, belirli örnekler üzerinden irdelenerek güncel durumları ve koruma önerileri bakımından bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Dönemi, Antalya, kervansaray, kervanyolu, koruma önerileri

ORCID¹: 0000-0002-9081-0060

The Most Common Building Type in Antalya and Its Districts During the Anatolian Seljuk Period: Caravanserais and a Current Assessment of Their Present State

Hilal DEGİRMENCİ¹

¹ Phd student in Art History, Istanbul University Institute of Social Sciences, Istanbul, Türkiye / hilal.degirmenci87@hotmail.com.

Abstract: Antalya was incorporated into the Anatolian Seljuk territories with its conquest by Gıyaseddin Keyhüsrev I in 1207; with the conquest of Alanya by Alaaddin Keykubad I in 1221, surrounding districts such as Gazipaşa, Manavgat, and İbradı also came under Seljuk rule. With these conquests, a process of revival and construction began in the regions, resulting in the emergence of many monumental structures reflecting the Anatolian Seljuk identity. In particular, the use of Alanya as a winter palace and administrative center necessitated the opening of a caravan route between Beyşehir, the main administrative center, and Alanya, requiring the construction of caravanserais, the most important building form of the period, along the route. The expansion of this road network to connect the entire Antalya region to neighboring provinces and the construction of caravanserais at specific intervals reveal the architectural development in the region. Caravanserais, the most important architectural form seen in the region, are examined through specific examples and constitute the subject of this article in terms of their current status and conservation recommendations.

Keywords: Anatolian Seljuk Period, Antalya, caravanserai, caravan route, conservation recommendations

ORCID¹: 0000-0002-9081-0060

*Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Doktora programı kapsamında, makale yazarı tarafından hazırlanmakta olan ve henüz savunmaya girmemiş Antalya geneli Ortaçağ Türk İslam Mimarisi konulu tez çalışmasından türetilmiştir.

GİRİŞ

Günümüzde Antalya bölgesindeki araştırmalar, incelemeler ve yapılan projeler çoğunlukla Őehir ve ilçe merkezlerine odaklanmış; çevresel faktörler, ulaşım güçlüğü ve turizme hizmet edebilme potansiyeli de göz önünde bulundurularak, dağlık ve ovalık alanda kalan bölgeler biraz daha atıl ve incelemeye – ihya edilmeye muhtaç kalmışlardır. Özellikle bölgedeki kervansaray mimarisi ciddi yoğunlukta olmakla beraber, konumları gereği ulaşımı zor noktalarda yer almaları sebebiyle çoğunlukla harap vaziyettedirler. Bazıları kısmen tahrip olsa da, mevcut kalıntılarıyla bölgedeki Türk-İslam mimarisinin özgün karakterini yansıtmaya devam etmektedirler.

Alanya Kalesi'nin 1221 yılında fethedilmesi ile birlikte öncelikle kale ve çevresi yeniden inşa edilmiştir. Bölgenin bir liman kenti olması nedeniyle buraya kadar deniz yolu ile gelen metalar, buradan zamanın karayolu olan kervan yolları ile Alanya, Antalya, Kubadabad ve çevre bölgelere dağılmıştır. Bu yollarla birlikte Anadolu'nun neredeyse tamamını birbirine bağlayan bir ticaret ağı oluşmuştur. Günlerce süren bu kervan yolculukları nedeniyle hem insanların hem de hayvanların dinlenme ve çeşitli ihtiyaçlarının giderilebilmesi amacıyla inşa edilen kervansaraylar, buldukları bölgelerin ticaret merkezleri de sayılmışlardır. Bu nedenle her 30-40 km. mesefade konumlandırılmış (bir devenin 7-8 saatte alabileceği yol) (Acun, 2007: 15), dönemin en önemli ve fonksiyonel yapılarından kabul edilmişlerdir.

Günümüz Antalya ili sınırları içinde bulunan ve Anadolu Selçuklu Dönemi ile tarihlenen veya o dönemde kullanıldığı bilinen; Alanya'da Alara Han, Şarapsa Han; Manavgat'da Kargıhan, Sırtköy Tol Han, Burma Han, Ebu'l Hasan Han; İbradı'da Eynif Tol Han; Döşemealtı'nda Evdir Han, Kırkgöz Han gibi anıtsal yapılar hala ayakta bulunmakla beraber sadece Alara Han, Şarapsa Han, Kırkgöz Han restorasyon görmüş; diğer yapılar kısmen harap veya neredeyse yok olmuş durumdadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın konusu olan Antalya ili sınırları içinde bulunan kervansaray yapıları, tarafımızca hazırlanmakta olan doktora tezinin alt bölümlerinden biridir. Kervansaraylar hakkında yazılmış birçok yayın, yapılmış birçok araştırma ve inceleme mevcuttur. Bu yayınlar taranmadan önce, tüm yapıların tespit edilebilmesi ve listelenebilmesi için Antalya Valiliđi tarafından 2003 yılı itibariyle yayınlanmış Antalya Kültür Envanteri serisi incelenerek kataloglama yapılmıştır. Envantere dahil edilememiş veya o tarihte henüz tespit veya tescil edilmemiş yapılar ise, her bölgenin yetiştirdiği yerel tarihçiler ve onların yayınladıkları yerel tarih kaynaklarından faydalanılarak çalışmaya eklenmiştir. Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü arşivi taranarak yapıların restorasyonları, yapılan müdahaleler ve yapılacak projelerle ilgili belgeler incelenmiştir. Tüm bu veriler toplandıktan sonra yapılarla ilgili yapılan güncel araştırmalar taranmış ve yapılarla ilgili gerekli bilgiler derlenmiştir.

2.1. Saha Araştırması ve Belgeleme

Çalışmanın literatür taraması tamamlandıktan sonra yapıların konum tespiti yapılmış ve yerinde inceleme yapılmak üzere belirlenmiştir. Çalışmanın konusu olan kervansaraylar genellikle dağlık bölgelerde olması sebebiyle çalışma oldukça zor şartlar altında gerçekleşmiş, bazı yapıların bulunduğu konumlar ilk etapta tespit edilememiştir. Bu noktada ulaşılabilirlik açısından en elverişli olan yapılar öncelikli olarak tercih edilmiştir. Alanya bölgesindeki

Şarapsa Han, Alara Han; Döşemealtı bölgesinde Kırkgöz Han ve Evdir Han bu yapılardır. Manavgat ve İbradı'da bulunan kervansaraylar ise konumları gereği çalışmaları oldukça zor tamamlanmış yapılardır.

3. MATERYAL VE METOD (Araştırma Makaleleri İçin)

Bu çalışma; arşiv ve literatür taraması, kataloglama, saha araştırması ve fotoğraflama gibi aşamalar sonucunda ortaya koyulmuş nitel araştırma yöntemlerine dayalı bir çalışmadır. Elde edilen veriler sonucunda çalışmaya konu olan yapıların geçmiş ve güncel durumları belgelenecek kayıt altına alınmıştır.

3.1. Alanya Şarapsa Han

Alanya'nın 15 km. batısında, günümüzde Konaklı olarak bilinen bölgededir. Alanya-Konya kervan yolu üzerinde bulunan yapı, denizi gören bir tepe üzerindedir. Özellikle güney cepheden boydan boya sıralı dikdörtgen takviye payandaları yapının bir kervansaraydan çok, bir kale gibi görünmesini sağlar. (Konyalı, 1946: 362-364) 12x70 m. civarı ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, sivri beşik tonoz örtülü, kapalı avlulu han tipolojisindedir (Şekil 1). Şarabsa, Sarafşa, Şarafsas, Serapsu Hanı isimleriyle de bilinir. Tek bir mekan halinde tasarlanmış hücrelerin bulunduğu barınma kısmı ve doğu yönünden birleştirilmiş mescidi ile bütün olarak tamamen blok kesme taşla inşa edilmiş anıtsal bir yapıdır. Kuzey cephesinden dışa doğru taşan prizmal kavsaralı taç kapıda beş satırlık Arapça inşa kitabesi bulunmaktadır (Şekil 2). Bu kitabeğe göre yapı I. Alaaddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde (M. 1237-1246) inşa edilmiştir (Bilici, 2007: 393-395). Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde olan yapı 2000'li yılların başında restoran olarak kullanılmıştır. Günümüzde herhangi bir işlevi yoktur ve ziyarete kapalıdır

3.2. Alanya Alara Han

Alanya'nın 40 km. batısında, Okurcalar bölgesi Çakallar köyü sınırlarındadır. Alara Çayı kenarında, Alara Kalesi eteklerindedir. Kuzeydoğu – güneybatı yönünde konumlandırılmış dikdörtgen planlı anıtsal bir yapıdır. Giriş cephesi olan kuzeydoğu cephesi dışındaki tüm cepheler takviye payandaları ile desteklenmiş olup, saçak kısmı tüm yapı boyunca dendanlarla çevrilmiştir. Bu mimari form yapının dışarıdan kale gibi görünmesini sağlamıştır. Yapının girişi basık kemerli bir kapı açıklığı ile sağlanır. Üst kısmında altı satırlık inşa kitabesi bulunur. Bu kitabeğe göre yapı I. Alaeddin Keykubad tarafından M.1231/2 yılında inşa edilmiştir (Şekil 3). Hanın giriş kısmı kare planlı küçük bir avlu ve yıldız tonozlu çeşme eyvanından oluşur. Ana mekana giriş dikdörtgen bir avlu ile açılır ve avlu etrafında konaklama için tahsis edilmiş hücreler bulunur (Bilici, 2016: 237-240). Yapı 1998-2000 yılları arasında kapsamlı bir onarım geçirmiş ve turistik tesis, restoran olarak kullanılmıştır. Günümüzde restoran kısmı kapanmıştır. Ziyarete açıktır ve girişi ücretlidir (Şekil 4).

3.3. Manavgat Kargı Han

Alanya'nın yaklaşık 90 km. kadar batısında, ismini aldığı Kargı Çayı'nın kuzeyinde Manavgat'ın Beydiğin Köyü sınırları içindedir. Kitabesi olmaması nedeniyle yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak Alanya – Beyşehir – Konya kervanyolu üzerinde bulunması ve tarihi bilinen, aynı güzergahtaki kervansaraylarla mimari açıdan benzerlik göstermesi nedeniyle (Şarapsa Han ve ileride bahsedilecek olan Kırkgöz Han) M.1237-1246 tarihlerinde inşa ettirildiği düşünülmektedir. Yapı kuzey güney yönünde konumlandırılmış, 45x50 mt. civarında dikdörtgen planlıdır (Uysal ve Güçlü, 2008: 247). Girişi güneyden dışa taşkın anıtsal portalle sağlanır (Şekil 5). Giriş eyvanı sonrasında oldukça büyük, neredeyse kare planlı avlu etrafında yerleştirilmiş hücreler ve günümüze mihrabı ulaşabilmiş mescid

olduğu anlaşılan bir mekan bulunmaktadır. Oldukça sağlam durumda fakat bakımsızdır. Yapı çok yakın zamana kadar ziyarete açık olmakla beraber şuan koruma amacıyla kapalıdır. (Şekil 6).

3.4. *Manavgat Sırtköy Tol Han*

Alanya'nın yaklaşık 95 km. kadar batısında, Manavgat ilçesi Sırtköy civarında, Üç ırmak mevkiisinde, dağlık kesimde yer almaktadır. Alanya – Beyşehir - Konya kervan yolu üzerinde bulunan yapı, 2021 yılında çıkan ve hektarlarca alanın yandığı büyük Manavgat yangınında oldukça zarar görmüş, çevresindeki doğal bitki örtüsünün de yanmasıyla görünür hale gelmiştir. Ulaşımı oldukça güç bir bölgede olması nedeniyle yapıldığı dönemden bugüne kadar hiçbir onarım görmemiştir. Bakımsızlık nedeniyle yapı içerisinde zamanla büyüyen incir ve çınar ağacı yapının beden duvarlarına ve iç avlu kısmına ciddi anlamda zarar vermiştir (Şekil 7). Yapının kitabesi 4 parça halinde ve ayrı ayrı zamanlarda bulunmuştur. Bir parçası Sırtköy'de bir evin duvarına yerleştirilmiştir. Diğer parçalar yakın zamana kadar Side Müzesi açık sergi alanında sergilenmekteydi. Şuan müze deposunda koruma altında olduğu bilinmektedir. Kitabesine göre I. Alaaddin Keykubad Döneminde, 1231 yılında, Anadolu Selçuklu ekabirinden Şarab-salar Esededdin Ayaz tarafından yaptırılmıştır (Cansız, 2018: 638). Günümüzde korumasız ve harabe durumdadır (Şekil 8).

3.5. *Manavgat Burmahan*

Alanya'nın 130 km. kadar batısında, Manavgat ilçesi sınırlarında bulunan Burmahan Köyü'nde, köy yerleşiminin bittiği noktadan sonra sık ormanlık alan içerisinde tespit edilmiş bir yapı kalıntısı mevcuttur. Blok kesme taşların dizilimiyle inşa edilmiş olan bu yapı, Anadolu Selçuklu kervansaray mimarisinden daha çok, neredeyse aynı işlevdeki Roma mansiyonlarına benzemektedir (Şekil 9). Köyde bu yapı kalıntısı dışında, bu bağlamda başka bir ize rastlanmadığından, Çekül Vakfı İpek Yolu haritasında da işaretlenmiş olan Burma Han'ın, bu yapı kalıntısı olabileceği düşünülmektedir. Haritada Alanya – Antalya – Beyşehir – Konya kervanyolu hattından farklı bir güzergah üzerinde işaretlendiği görülmektedir (Çekül Vakfı, 2012). Bu da kervanların sürekli kullandığı bir yol olmadığını, bu nedenle burada daha önceden var olan bir yapının ihtiyaç durumunda kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Yapı tanımlanamayacak kadar harabe bir durumdadır. Definecilerin ciddi zararlar verdiği yapıyı bulabilmek ve görebilmek için Bölge Jandarma Komutanlığı'nın izni ve köy muhtarının yol göstericiliği gerekmiştir.

3.6. *Manavgat Ebu'l Hasan Han*

Alanyanın 150 km. kadar batısında Manavgat ilçesi sınırlarında bulunan, günümüzde Çaltepe olarak bilinen Bolasan köyündedir. Yapı özel mülk içerisinde kalmış, etrafı serayla çevrili ve neredeyse tüm kemer açıklıkları, tonozlu birimleri toprakla dolu ve örtülü olduğu için sınırlarını belirlemek, mimari tanımlamasını yapmak ve fotoğraflamak bu şartlarda imkansıza yakındır (Şekil 10). Birkaç kemer açıklığı ve tonoz örtülü hücre ile beden duvarlarının çok az bir bölümü görünür vaziyettedir. Yapının içinden çıkarak büyüyen incir ağaçları ciddi tahribata sebep olmuştur. Kalan izler doğrultusunda, Gazipaşa ilçesinde bulunan ve Anadolu Selçuklu Dönemi sonrasında inşa edildiği düşünülen Altıkapı Han'a benzediği söylenebilir (Kılınç, 2012: 270-273). Ancak yerel tarihçi Ecz. Mahmut ÖZ'ün araştırmaları doğrultusunda; yapının ismini aldığı Ebu'l Hasan'ın, Selçuklu komutanlarından biri olduğu bilgisi mevcuttur. Köyün adı olan Bolasan'ın, Ebu'l Hasan isminden zamanla evrildiği ifade edilir (Öz, 2024: 303-304). Bu nedenle Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarından sayılabilmesi daha muhtemeldir. Çekül Vakfı İpek yolu haritasında da işaretli olan yapı (ÇEKÜL, 2012), köy muhtarının yönlendirmesi ve mülk sahibinin izniyle ziyaret edilmiştir.

3.7. İbradı Eynif Tol Han

Eynif Ovası Alanya'nın 110 km. kadar kuzey batısında, Antalya'nın kuzey dağlık kesiminde İbradı ilçesi sınırlarındadır. Tol Han bu ovanın güneyinde, Başlar Köyü civarında yer alır. Anadolu Selçuklu döneminde kullanılan tarihi kervan yolunun üzerindedir. Doğu-batı yönünde konumlandırılmış olan yapı, 25x30 mt. civarı ölçülere sahiptir ve dikdörtgen planlıdır. Yapının kuzey cephe duvarı yer yer yıkık olmakla beraber diğer cephe duvarları ayakta. Doğu cephesinin ortasında bulunan basık kemerli giriş açıklığı, düzgün kesme taş malzeme ile yapılmış ve sağlam bir vaziyettedir. Portalı yıkılmış, kemer hizasında kalmıştır. Tol Han'ın iç mekan genişliği 5.50x20.50 mt. civarındadır. Yapının kitabesinin 2020 yılına kadar yok olduğu bilinmektedir. Bu nedenle inşasının, bulunduğu kervan yolu da göz önüne alınarak, XIII. yüzyılın ikinci yarısı olduğu kabul edilmiştir. 2020 yılında bölgenin yakınlarında bulunan Atkılı mezarlığında, İbradı eski Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Serkan Keskin tarafından parçalanmış bir kitabe tesbit edilmiş, (Keskin, 2003: 18-19) incelemeler sonrası kitabenin bu yapıya ait olduğu anlaşılmıştır. Buna göre yapı Sultan I. Alaaddin Keykubad Dönemi'nde (1220-1237) Saadettin Köpek'e yaptırılmıştır (Cansız, 2003: 25). Günümüze kadar hiçbir onarım görmeyen yapı büyük oranda harap haldedir (Şekil 11).

3.8. Döşemealtı Evdir Han

Antalya – Burdur kervanyolu güzergahının ilk ve döneminin en büyük kervansaraylarındandır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde konumlandırılmış olan yapı dört eyvanlı, açık avlulu han tipolojisindedir. Güney-batı cephe ortasındaki anıtsal taç kapı dışı doğru taşkın vaziyette ve döneminin üslubuna uygun bir bezeme tarzıyla inşa edilmiş, büyük ölçüde sağlamdır (Şekil 12). 1950 yılı öncesinde portal üzerinde var olduğu bilinen kitabeye göre yapı I. İzzeddin Keykavus Dönemi'nde (M.1211-1220) inşa edilmiştir (Bilici, 2016: 185). Genel itibarıyla harap durumdadır. Yapıda devşirme malzeme yoğunluğu görülmektedir. Günümüzde yapının dış kısmındaki açık alanda da bir çok devşirme malzemenin numaralandırılmış bir şekilde sergilendiği görülmektedir. Bunlar yapının yıkılan kısımlarından kalan korunabilmiş parçalardır. Yapı ziyarete açık ve korumasızdır (Şekil 13)

3.9. Döşemealtı Kırkgöz Han

Antalya – Burdur kervanyolu güzergahının ikinci durak noktasıdır. Kuzey – güney doğrultusunda konumlandırılmış olan dikdörtgen planlı ve açık avlulu bir kervansaraydır. Kalevari görünümüne sahip yapının dış cephesi belirli aralıklarla takviye payandalarıyla desteklenmiştir. Güney cephe ortasındaki taç kapı oldukça sade sivri kemerli bir kavsaraya sahiptir. Burada bulunan yapı kitabesine göre, I. Alaaddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde (M. 1237-1246) inşa edilmiştir. Giriş portalı basık kemerli bir kapı açıklığıyla genişçe dükdörtgen planlı bir avluya açılır. Avlu etrafında yarı kapalı ve kapalı hücreler sıralanmıştır (Şekil 14). Ayrıca bir seramik fırınının kalıntıları tespit edilmiş ve korumaya alınmıştır. 2009 yılında restorasyon çalışmaları tamamlanan yapı ziyarete açık ve girişi ücretlidir.

4. BULGULAR (Araştırma Makaleleri İçin)

Antalya ili sınırları içerisinde Anadolu Selçuklu Döneminde M.1231-1250 yılları arasında inşa edilen kervansaraylar, dönemin karayolu ticaret ağının en önemli yapısı olmuştur. Alanya – Konya idare merkezleri arasında ve tüm Anadolu'ya yayılan bu ağ üzerinde belirli aralıklarla yapılan bu yapılar hem bölgesel ticaret, hem geçici barınma ve

ihtiyaç sağlama hem de bölge güvenliğinin sağlanması açısından oldukça fonksiyonel yapılardır. Günümüzde Ortaçağ Türk İslam mimarisini yansıtabilmesi açısından büyük öneme sahip olmalarına rağmen oldukça bakımsız, işlevsiz ve neredeyse yok olmak üzereledir. Konumları gereği ulaşım açısından zorlu noktalarda bulunan bu yapıların büyük bir kısmı artık neredeyse yok olmuş veya ciddi anlamda tahrip edilmiştir.

Çalışmaya konu olan kervansaraylardan Alanya'da bulunan Şarapsa Han, konum olarak gayet ulaşılabilir ve merkezi bir noktadadır. Yoğun turistik bölgelerden birinde olması nedeniyle turizm açısından kullanıma elverişli görülmüş ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından özel işletmelerce kiralanmıştır. Bu nedenle şuan için oldukça bakımlı ve iyi durumdadır. Bir süre restoran ve turistik işletme olarak kullanılan yapı günümüzde işlevsiz ve girişi kapatılmıştır. Çevresinde herhangi bir koruma önlemi olmaması nedeniyle insani tahribata çok açık durumdadır. Dış cephesinde yer yer spreylenmiş yazılmış yazılar ve çevresinde çöp yığınları bulunmaktadır. Alanya'da bulunan bir diğer kervansaray Alara Han'dır. Alara çayı etrafında tesislerin bulunması, insanların uğrak yerlerinden biri olması nedeniyle yapı oldukça iyi ve bakımlı durumdadır. Bir süre restoran olarak kullanılan yapı, turistik alışveriş merkezi ve restoran olarak tekrar hizmet vermek amaçlı hazırlanmaktadır. Yapı ücretli olarak ziyaret edilebilmektedir.

Manavgat ilçesi sınırlarında Beydiğın köyünde bulunan Kargı Han sağlam sayılabilecek bir durumdadır. Kısa bir süre önce açılan Manavgat-Konya otoyolu üzerinde olması, ayrıca bölgedeki belediyelerce ve özel kuruluşlarca desteklenen Selçuklu Kervan Yolu Projesi kapsamında duyurulması neticesinde kısmen hareketli bir konumda olsa da, etrafında yerleşim olmaması ve merkez noktalara uzak olması nedeniyle atıl ve bakımsız kalmıştır. Gün geçtikçe insani ve doğal tahribatlar sonucu deformasyonları artmakta ve yıkılmalar gözlemlenmektedir. Yakın bir zamana kadar girişi açık olan yapı, defineciler tarafından da fazlasıyla tahribata uğramıştır. Koruma amaçlı girişi yasaklanan ve kapatılan yapının cephe duvarlarına spreylenmiş yazılar yazılmıştır. Manavgat Sırtköy'de bulunan Tol Han, dağlık bir alanda ve ulaşımı oldukça zor bir konumda olması nedeniyle kaderine terkedilmiş yapılardan biridir. Neredeyse tamamı harap olmuş yapı, doğal etkenler nedeniyle yakın bir zamanda tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Aynı durumda olan, Burmahan köyündeki Roma mansiosu olduğu düşünülen Burma Han sadece bir duvar kalıntısı olarak varlığını sürdürmektedir. Çaltepe'de bulunan Ebu'l Hasan Han'da yerleşimin içinde kalması ve doğal faktörlerinde etkisiyle toprağa ve seraların içine gömülmüş durumdadır. Verimli bir çalışma ile büyük bir kısmının ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Ancak bulunduğu konum itibarıyla şuan için önceliğinin olmayacağı düşünülmektedir.

İbradı ilçesi Eynif Ovası'nda bulunan Tol Han, 2023 yılında açılan ve Antalya'yı Konya'ya bağlayan Demirkapı Tünelinin 500 mt. kadar kuzeyindedir. Yakınında bulunan Ormana Köyü ve bölgenin görülmeye değer sivil mimarisinden olan düğmeli evleri nedeniyle özellikle bölgeye konaklama amaçlı gelen yerli ve yabancı turistlerin görmek istedikleri noktalarından biridir. Özellikle Eynif Ovası'ndaki yılık atlarını görmeye gelenler, bu sebeple tarihi Tol Han'ın da varlığından da haberdar olurlar. 2020 yılında yapının yakınında bulunan Atkılı Mezarlığı'nda yapının kitabesine parçalanmış halde ulaşılmıştır. Ancak nerede koruma altına alındığı bilinmemektedir. Ovanın ortasında hala kısmen de olsa ayakta kalmış olan Tol Han, konumu ve ulaşım zorluğu nedeniyle hiç restorasyon görmemiş ve doğal tahribata oldukça açık durumdadır.

Döşemealtı ilçesinde bulunan Evdir Han; Güllük Dağı Milli Parkı Termessos Antik Kenti, Güver Uçurumu

ve Karain Mağarası gibi oldukça yoğun ziyaretçisi olan bölgelerle aynı konumdadır. Bu nedenle gün içerisinde oldukça fazla ziyaretçisi bulunmakla beraber, herhangi bir koruma önleme bulunmadığı için her türlü doğal ve insani tahribata açıktır. Kısmen ayakta olan yapı, müdahale edilmediği takdirde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Döşemealtında bulunan bir başka yapı olan Kırkgöz Han ise oldukça bakımlı ve sağlamdır. Evdir Han kadar ziyaretçisi bulunmamakla beraber, günümüzde özel etkinlikler, fotoğraf çekimleri ve film platosu olarak kullanılmaktadır. Bunların dışında ücretli olarak ziyaret edilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma Antalya ili sınırları içinde bulunan Anadolu Selçuklu Döneminde inşa edilmiş veya kullanılmış kervansarayların güncel durumlarını ele almak, tahrip olmuş veya olmak üzere olanların durumlarını tespit etmek, iyi durumda olanlarla diğer yapıların durumları karşılaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Söz konusu yapılar bizzat saha çalışması ile gözleme dayalı olarak incelenmiş, durum tespitleri yapılmıştır.

Alanya'da bulunan Şarapsa Han, Alara Han ve Döşemealtı'nda bulunan Kırkgöz Han dışında bahsi geçen tüm hanlar kısmen ayakta veya neredeyse yok olmak üzeredir. Bölgenin Ortaçağ Türk-İslam kimliğini ve Ortaçağ'da ticari açıdan ne kadar gelişmiş olduğunu gösteren bu yapılar, buldukları konumlar da göz önüne alınarak öncelikle restore edilmeli ve uygun bir işlev kazandırılarak tekrar tarihe kazandırılmalıdır. Antalya gibi turizm potansiyelinin üst düzeyde olduğu bir kentte, atıl yapılara fonksiyon kazandırarak bölgeleri cazibe merkezi haline getirmek, maliyetli olsa da kentin akılda kalıcılığını artıracak ve tarihsel açıdan daha da saygı duyulur hale getirecektir.

Çalışmaya konu olan ve korunmaya muhtaç olarak belirtilen yapıların tamamı için bir koruma önerisinden bahsetmek anlık şartlar açısından mümkün değildir. Örneğin Manavgat Çaltepe/Bolasan köyünde bulunan Ebu'l Han Han, özel bir mülkün bahçesinde ve seraların içinde kalmıştır. Yine Manavgat'ta Burmahan Köyünde bulunan Burma Han; oldukça sık, ormanlık bir alan içerisinde, neredeyse tek bir duvar olarak mevcuttur. Ancak aynı bölgede bulunan Kargı Han, hala oldukça sağlam bir durumdadır. Kapsamlı bir restorasyonla ve çevre düzenlemesiyle, yeni yapılan otoyol da göz önünde bulundurularak, yine kendi işlevinde bir konaklama-dinlenme tesisi olarak ihya edilebilir. İbradı'da Eynif Ovası'nda bulunan Tol Han, konumu gereği restore edilse de işlevlendirilmesi mümkün olmayabilir. Ancak Döşemealtı'nda birbirlerine çok da uzak sayılmayan Evdir Han ve Kırkgöz Han örnekleri oldukça ilginçtir. Kırkgöz Han tamamen yenilenip kullanıma açılmışken, daha turistik ve merkezi bir noktada bulunan Evdir Han, yoğun ziyaretçi almasına rağmen atıl vaziyette ve korunmasızdır. Bu yapılar müdahale edilmediği ve kullanılmadığı sürece, gün geçtikçe yok olmaları daha da mümkün hale gelmektedir.

Antalya ili sınırlarındaki kervansaraylarla ilgili birçok tarihsel çalışma mevcut olmakla beraber, güncel durum tespiti ve önerileri ile ilgili hali hazırda bir çalışma bulunmaması nedeniyle, bundan sonra yapılacak çalışmalara zemin oluşturmak ve bahsi geçen yapıların ilerleyen süreçteki mimari durumlarını artı ve eksi yönde değerlendirebilmek adına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Şekil 1: Şarapsa Han güney cephe[†]

Şekil 2: Şarapsa Han kuzey cephede bulunan taş kapı

Şekil 3: Alara Han güneybatı cephesi ve Alara Kalesi

[†] Çalışmadaki tüm fotoğraflar makale sahibine aittir.

Şekil 4: Alara Han kuzeydoğu cephesi

Şekil 5: Kargihan giriş cephesi

Şekil 6: Kargihan orta avlu

Şekil 7: Sirtk y Tol Han iç mekan

Şekil 8: Sirtk y Tol Han'ın bitki örtüsü nedeniyle tahrip olmuş cephelerinden biri

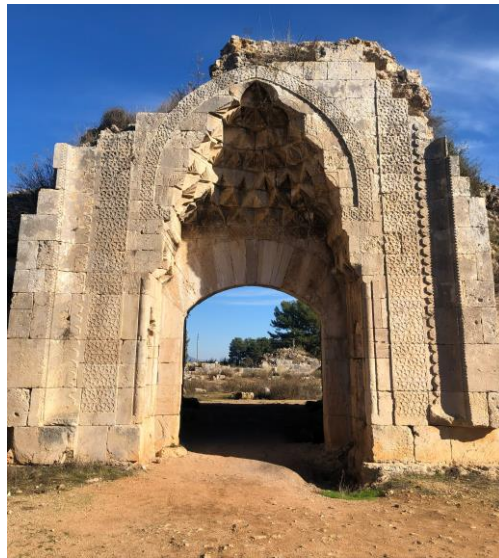
Şekil 9: Burma Han olduğu düşünülen duvar kalıntısı

Şekil 10: Ebu'l Hasan Han'ın toprakla dolmuş mekanlarından

Şekil 11: Eynif Tol Han

Şekil 12: Evdir Han portali

Şekil 13: Emdir Han iç görünüm

Şekil 14: Kırkgöz Han

DESTEK VE TEŞEKKÜR BEYANI

Özellikle Manavgat bölgesindeki yapıların konumları konusunda ve genel olarak tüm çalışmada fikirlerini ve yardımları esirgemeyen kıymetli hocam yerel tarihçi Ecz. Mahmut ÖZ'e ve Antalya genelinde çok kıymetli bir çalışmanın sahibi olan Antalya Kültür Envanteri Proje sahibi ve sorumlusu Orhan Deniz KAPLAN'a destekleri ve yardımları için teşekkürü borç bilirim.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Acun, H.(2007). Giriş,: Giriş ve Yol Haritası. H. Acun (Ed.). *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları* içinde (ss.13-17). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bilici, Z. K. (2007). Şarapsa (Serapsu) Han. H. Acun (Der.), *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları* içinde (ss.393-401). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bilici, Z. K. (Der.). (2016). Anadolu Selçuklu Çağı Mirası Projesi – Mimari (Cilt. 1-8). Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı – Selçuklu Belediyesi.

Cansız, M. (2003). Yazıtlar Işığında Alanya'nın Fetih Tarihi. *İbradı Tarih Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, No:10, 22-27.

Cansız, M. (2018). Manavgat Sırtköy Tolhan Yazıtı. *Antalya Kitabı*, 1, 630-639. Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi.

ÇEKÜL Vakfı. (2012).

Keskin, S. (2003). Eynif Ovası'nda Atkılı Mezarlık ve Tol Han'ın Kayıp Kitabesi. *İbradı Tarih Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, No:10, 16-21.

Kılınç, S. (2021). Antalya-Gazipaşa'daki Altı Kapı Han Olarak Bilinen Yapı Üzerinde Bir Değerlendirme. *Antalya Kitabı Toprak Su Medeniyet: Antalya*, 4, 269-280. Konya: Palet Yayınları.

Konyalı, İ.H. (1946). *Alanya (Alâiyye)*. İstanbul: Ayaydın Basımevi.

Uysal, M., Güçlü M. (2008) Alanya Yakınlarındaki Kargı Han. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 247-256.

Öz, M. (2024). *Manavgat köyleri Tarihi*. Antalya: Dionysos Yayın Grubu